

Opinia IBS nt. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Obszar - demografia i polityka rodzinna

Piotr Lewandowski, Iga Magda

Liczebność i struktura demograficzna ludności Polski w perspektywie 2050

Wyzwania demograficzne zajmują ważne miejsce w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, co jest właściwie w świetle tempa zachodzących i nadchodzących w Polsce zmian demograficznych. Strategia błędnie identyfikuje jednak priorytet w zakresie polityk przeciwdziałających zmianom demograficznym:

„Kluczem do wyjścia z pułapki demograficznej jest zwiększenie liczby urodzeń dzieci w Polsce – co zapewni w przyszłości odpowiednią liczbę osób w wieku produkcyjnym i strukturę demograficzną, gwarantującą stabilny rozwój społeczno-gospodarczy kraju.”

Zwiększenie liczby urodzeń jest ważne i pożądane, ale w horyzoncie co najmniej 2050 roku nie zmieni istotnie przebiegu liczebności i struktury demograficznej ludności Polski:

- Główny Urząd Statystyczny w „Prognozie ludności na lata 2014-2050” pokazuje, że nawet w scenariuszu „bardzo wysokiej dzietności” (wzrost całkowitego współczynnika dzietności ze średnio 1,33 w latach 2005-2014 do 1,70 w 2030 roku i 1,85 w 2050 roku) liczba urodzeń w Polsce osiągnie maksymalnie 380 tys. w 2020 roku i następnie zacznie spadać do 339 tys. w 2050 roku (o 8% mniej niż w 2013 roku). Jest to związane ze spadającą liczbą kobiet w wieku prokreacyjnym, będącej echem niskiej dzietności w Polsce od pierwszej połowy lat 90. W porównaniu do bazowego dla GUS scenariusza średniej dzietności (współczynnik dzietności rosnący do 1,43 w 2030 i 1,53 w 2050) liczba urodzeń byłaby wyższa o 41 tys. w roku 2020 i o 84 tys. w roku 2050. Nawet w scenariuszu bardzo wysokiej dzietności liczebność populacji Polski będzie spadać co najmniej do 2050 roku.
- Udział osób w wieku produkcyjnym spadnie, a udział osób w wieku po-produkcyjnym (65 i więcej lat) ulegnie podwojeniu w horyzoncie 2050 roku niezależnie od kształtowania się dzietności. „Prognoza...” GUS pokazuje, że udział osób w wieku 15-64 lat w populacji ogółem obniży się z 70,3% w roku 2013 do 54,5% w roku 2050, a udział osób w wieku 65+ wzrośnie z 14,7% w roku 2013 do 31,3% w roku 2050 nawet w scenariuszu bardzo wysokiej dzietności. W scenariuszu bazowym prognozy GUS, udziały te wyniosą w roku 2050 odpowiednio 55,5% (różnica 0,7 pkt. proc. względem scenariusza bardzo wysokiej dzietności) i 32,7% (różnica 1,4 pkt. proc.).

Polityki mogące w największym stopniu przeciwdziałać „wyjściu z pułapki demograficznej”

- Wzrost aktywności zawodowej i zatrudnienia osób starszych, do którego konieczne jest kontynuowanie podnoszenia wieku emerytalnego;
- Odwrócenie salda migracji netto i zwiększenie liczby cudzoziemców mieszkających i pracujących w Polsce.

Ocena Programu Aktywnej Polityki Rodzinnej

Zaprezentowany w SOR Program Aktywnej Polityki Rodzinnej stanowi podsumowanie działań realizowanych w tym obszarze od kilku lat, nie precyzując szczegółów ich kontynuacji:

- Strategia dobrze identyfikuje konieczność dalszego rozwoju zróżnicowanej opieki instytucjonalnej nad dziećmi do lat 3 i konieczność zmniejszenia dysproporcji w tym obszarze (oraz w ramach opieki przedszkolnej) między obszarami miejskimi i wiejskimi. Słusznie dostrzega także problem rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi.
- Autorzy Strategii nie odnoszą się do problemu zapewnienia opieki dzieciom w wieku szkolnym (w szczególności na etapie wczesnoszkolnym), przede wszystkim zwiększenia dostępu do dobrej jakości opieki świetlicowej. To istotny czynnik ograniczający aktywność zawodową rodziców i potęgający napięcia w zakresie równowagi praca-dom.
- SOR dostrzega konieczność zwiększenia zachęt do podejmowania pracy przez rodziców (co jest szczególnie istotne w kontekście konsekwencji realizacji projektu Rodzina 500+), sugerując rozwiązanie tego problemu za pomocą preferencyjnego systemu podatkowego. Nie zostało jednak sprecyzowane, jaka miałyby być konstrukcja rozwiązań podatkowych. Należy pamiętać, że doświadczenia międzynarodowe wyraźnie pokazują, że instrumenty podatkowe mają słabszą siłę oddziaływania niż instrumenty w systemie świadczeń. W przypadku Polski powstaje też istotne pytanie, w jaki sposób instrumenty podatkowe adresowane miałyby być do rodzin prowadzących gospodarstwa rolne, pozostających w zdecydowanej większości poza systemem podatkowym.